

ครูช่างศิลปหัตถกรรม

นางวิไล แก้วชมภู

ผ้าซิ่นตีนจก แม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่

“ ผ้าซิ่นตีนจกหนึ่งผืนสามารถบอกเล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวแม่แจ่มได้ไม่รู้จบ ช่างทอผ้าแม่แจ่มเริ่มลดลง ที่มีอยู่ที่อายุเริ่มมากขึ้น ถ้าลูกหลานไม่รักษาสืบสานไว้ ผ้าซิ่นตีนจกมรดกของบรรพบุรุษแม่แจ่มคงต้องสูญหายไปที่สุดในที่สุด ”

ผ้าซิ่นตีนจก ลายหงส์ดำต่อหางสะเปา

แม่แจ่ม เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ราบลุ่มที่จัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยวน วิถีชีวิตของคนแม่แจ่มยังคงมีเอกลักษณ์เฉพาะตนซึ่งยังคงรักษาสภาพธรรมชาติ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และรูปแบบวิถีชีวิตของชาวล้านนาในแบบอดีตกาลไว้ได้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการทอผ้าตีนจก ที่คงเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากอดีต และยังคงดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ แม่แจ่มจึงถือได้ว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการทอผ้าซิ่นตีนจกสืบทอดมาถึงวันนี้

ผ้าซิ่นตีนจกแม่แจ่ม เป็นงานหัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านของผู้หญิงไทยวน ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษมาแต่โบราณกาล เกิดจากฝีมือการทออย่างประณีตตามกรรมวิธีการทอ และการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยเทคนิคการจกแบบดั้งเดิม ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการใช้น้ำมัน หรือโลหะปลายเล็กแหลม หรือไม้ปลายแหลมเป็นเครื่องมือจก คvikเส้นด้ายฝ้ายสีต่าง ๆ ที่พุ่งสลักกันเป็นช่วง ๆ ขึ้นมาบนเนื้อผ้าที่ทออยู่ เพื่อให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ขึ้น ทำให้เกิดเป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชาวแม่แจ่มที่มีความงดงาม และเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางวิไล แก้วชมภู หนึ่งในช่างทอเชื้อสายไทยวนที่มีถิ่นฐานอยู่ที่บ้านแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ยังคงอนุรักษ์และสืบสานงานทอผ้าจก มรดกภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้เรียนรู้และฝึกฝนกรรมวิธีการทอผ้าซิ่นตีนจกต่อจากคุณแม่มาตั้งแต่เด็ก ด้วยการถูกสอนให้ผู้หญิงต้องรู้จักการทอผ้าเพื่อให้ความพร้อมที่จะทอผ้าสำหรับใช้เองภายในครอบครัว จึงมีความผูกพันกับงานผ้าทอมาโดยตลอด

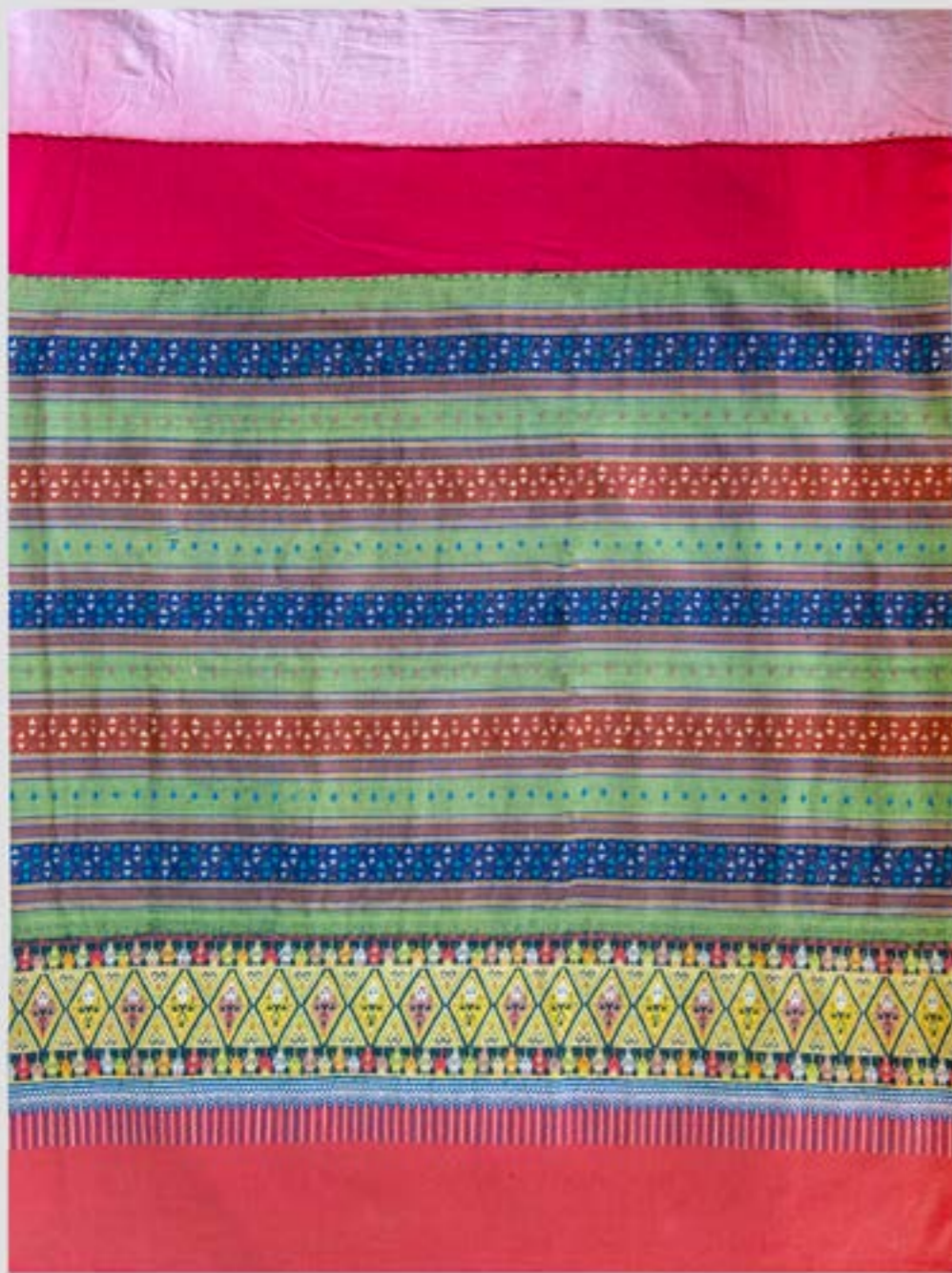
นางวิไลเริ่มทอผ้าผืนแรก โดยฝึกการทอผ้าจาก ผ้าพื้นจนชำนาญจึงค่อย ๆ เริ่มสร้างสรรค์ลวดลายลงบนผืนผ้า ด้วยการจกลวดลายด้วยการใช้น้ำมันอันเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม ที่ถือเป็นเครื่องมือในการจกลวดลายให้ปรากฏบนผืนผ้า ใช้เวลาในการฝึกฝนฝีมืออยู่นานหลายปี จนเกิดเป็นทักษะฝีมือและความชำนาญเฉพาะตัวในการจกลายอนุรักษ์สืบสานการทอผ้าตีนจกด้วยความรัก ความผูกพันในงานทอผ้าซิ่นตีนจกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อเนื่องมานานกว่า 35 ปีมาแล้ว

ลวดลายต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความศรัทธาของชาวแม่แจ่มที่สืบทอดส่งต่อกันมานับหลายร้อยปี เช่น ลายโคมเชียงแสนหงส์ดำ ลายเชียงแสนหลวง ลายช้าง ลายนกไถ่ ลายหงส์ดำ ลายนกนอนกุม ลายกุดกบ ลายดอกสาด ลายซิ่นสามเฒ่า ลายซิ่นเอวอู ลายละกอนน้อย ลายกุดขอเบ็ด เป็นต้น

นางวิไล เป็นช่างทอที่ยังคงอนุรักษ์ขั้นตอนการทอผ้ารวมทั้งเทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายลงบนผ้าซิ่นตีนจกตามแบบโบราณที่บรรพบุรุษถ่ายทอดไว้ได้ทุกประการ อีกทั้งยังมีความมุ่งมั่นพัฒนาฝีมือและคุณภาพของผลงานให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ ทำให้ผ้าซิ่นตีนจกฝีมือนางวิไลมีความละเอียด ประณีต สวยงามจนผลงานเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ผ้าชิ้นตีนจก ลายหงส์ปล่อยต่อหางสะเปา

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

องค์ประกอบของ ผ้าชิ้นตีนจกแม่แจ่ม ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเอวชิ้น คือ ส่วนบนสุดของชิ้น ส่วนตัวชิ้น คือ ส่วนที่อยู่ตรงกลางซึ่งเป็นพื้นที่ของผ้าชิ้นที่กว้างที่สุด ตัวชิ้นของชิ้นตีนจกแม่แจ่มจะมีอยู่ด้วยกันหลายแบบ ทั้งแบบเป็นลายริ้วขวางลำตัวมีสีต่าง ๆ เรียกว่า “ชิ้นตา” หรือถ้ามีเทคนิคการปักโกเข้าประกอบในตัวชิ้น เรียกว่า “ชิ้นแอม” เป็นต้น และส่วนตีนชิ้นหรือส่วนที่เป็นตีนจก คือ ส่วนที่อยู่ล่างสุดของชิ้นที่เป็นส่วนที่จะนำมาต่อกับตัวชิ้น โดยส่วนที่จะแสดงถึงความงดงาม เอกลักษณ์แห่งลายก็คือส่วนตีนจก ส่วนนี้นั่นเอง

นางวิไล ถือเป็นช่างทอที่มีความชำนาญและมีทักษะเชิงช่างขั้นสูงในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ โดยใช้ขนเม่น ด้วยการจกสอดโดยไม่ต้องเก็บลวดลายเอาไว้ก่อน นางวิไลมีความชำนาญและมีสมาธิในการจดจำลวดลายสามารถวางลวดลายขณะจกได้อย่างสมบูรณ์ แล้วจึงนำมาต่อลายให้เสมอเท่ากันทุกด้าน

ลวดลายของผ้าชิ้นตีนจกแม่แจ่ม ที่แสดงถึงความงดงามของผ้าชิ้นในส่วนที่อยู่ล่างสุดของชิ้น เป็นส่วนที่จะนำมาต่อกับตัวชิ้น นางวิไลยังคงเน้นสร้างสรรค์ลวดลายตามแบบโบราณของแม่แจ่มเอาไว้ เช่น ลายโคมเชียงแสนหงส์ดำ ลายเชียงแสนหลวง ลายเชียงแสนน้อย ลายโคมละคอนหลวง ลายละคอนน้อย ลายนาคกุม ลายขันสามแอม ลายขันเอวอู เป็นต้น เป็นลวดลายเอกลักษณ์ที่มีเฉพาะอำเภอแม่แจ่มเท่านั้น

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ “ผ้าซิ่นตีนจก” ที่มีความโดดเด่นฝีมือนางวิไลอยู่ที่ความสวยงามลงตัวของลวดลาย สี สัน และความมีระเบียบ ลวดลายหลักยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของลวดลายตามแบบโบราณของผ้าซิ่นตีนจกแม่แจ่ม ซึ่งจะประกอบด้วยลายน้ำตัน ลายหงส์ ลายนก และหางสะเปา (เรือสำเภา) นอกจากนี้ผ้าซิ่นตีนจกฝีมือนางวิไลมีเอกลักษณ์สำคัญที่แตกต่างจากผ้าซิ่นตีนจกทั่วไป คือ เทคนิคการเก็บปม เก็บเงื่อนไขที่เป็นระเบียบ ผูกเก็บปมได้เล็กเสมอกันตลอดทั้งผืนผ้า ทำให้สามารถเห็นลายที่จกได้ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง จึงสามารถใส่ได้สองด้านทั้งด้านนอกและด้านใน

ด้วยผลงานผ้าซิ่นตีนจกที่สร้างสรรค์ด้วยทักษะฝีมืออันประณีตของนางวิไล ทำให้ผ้าทุกผืนได้รับการยอมรับถึงความละเอียดของลวดลาย ในปัจจุบันเหลือช่างที่มีความสามารถเฉกเช่นเดียวกับนางวิไลได้ยากยิ่ง นางวิไลจึงนับว่าเป็นบุคคลสำคัญที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาการทอผ้าซิ่นตีนจกเอกลักษณ์ของแม่แจ่ม จนสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนอย่างมากจนถึงปัจจุบัน

ผ้าซิ่นตีนจก ลายเชียงแสนหงส์ดำต่อหางสะเปา

ผ้าซิ่นตีนจก ลายแม่แจ่มต่อหางสะเปา

ผ้าซิ่นตีนจก ลายนกนอนต่อหางสะเปา

ผ้าชิ้นตีนจก ลายหงส์สามต่อหางสะเปา

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

นางวิไล ยังคงมุ่งมั่นและทุ่มเทในการส่งต่อองค์ความรู้การทอผ้าชิ้นตีนจก ที่มีความโดดเด่นและถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดส่งต่อกันมาอย่างยาวนานให้กับคนรุ่นหลังได้รู้จัก โดยทำการสอนเทคนิคทุกอย่างที่ตนเองรู้ให้กับผู้ที่สนใจอย่างไม่หวงวิชา ด้วยความหวังว่างานที่ตนเองรักและห่วงแหน

จะเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และทำให้คนเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของงานผ้าชิ้นตีนจกมากขึ้น เพื่อให้ช่างทอผ้าที่ยังคงทำงานอยู่ในปัจจุบัน และช่างที่กำลังศึกษาเรียนรู้สามารถสร้างสรรค์ผ้าทอเอกลักษณ์ของชาวแม่แจ่มที่สวยงามต่อไปได้

